

ЄПАРХИЈА БУДИМСКА

СЕНТАНРЕЈА

БУДИМПЕШТА

2016/24

ХИЉАДУ ГОДИНА МУЧЕНИЧКЕ СМРТИ СРПСКОГ
КНЕЗА СВ. ЈОВАНА ВЛАДИМИРА

Лазар Терзин

ФРАГМЕНТИ ИЗ ИСТОРИЈЕ СРПСКИХ ШКОЛА У МАЂАРСКОЈ*

У Будимској епархији до 1. јулија 1948. године постојале су: „српско-православне вероисповедне школе“. Доношењем XXXIII угарског законског чланка од 1948. године у Мађарској подржављене су све недржавне, па и споменуте наше школе. С тим у вези Угарско министарство богочасти и јавне наставе под бројем 3. К.М. број 8.000/1948. издало је своју наредбу у предмету примопредаје покретног и непокретног иметка свих недржавних, па и наших српскоправославних вероисповедних основних школа, што је свугде и извршено.

Тиме су престале вишестолетне наше српско-православне вероисповедне основне школе. Утрнуо је овај једини и скромни просветни жижак преслабачког огранка овдашњег мајушног делића од великог и снажног нашег народног стабла Српства. Престанком свих наших столетних установа верско-просветни живот овдашњег Српства остао је сад на нашој Светосавској цркви и на српској кући. Ова епархијска управа на челу са својим (сад већ блаженопочившим) епископом дијецезаном (Др. Георгијем Зубковићем) и надаље будно је водила бригу о верско-просветном животу овдашњег Српства. Зато је епископ дијецезан у више маха (усмено и писмено) преговарао са Угарским министарством богочасти и јавне наставе ради обезбеђења слободног несметаног верско-просветног живота овдашњих Срба. Све то је, углавном, утврђено у овоме:

1. У подржављеним школама за нашу децу да се обезбеди одељење са српским наставним језиком и са књигама, штампаним ћирилицом.
2. Затечено наше учитељство држава – са обвезом – да прими у свој статус. На српско одељење државних школа да се постављају учитељске снаге, који су Срби (Српкиње), православне вере.
3. За сву нашу децу у подржављеним школама да се обезбеди слободна обавезна веро-
4. Ово подручно свештенство несметано да обавља веронаучну наставу, Славенски језик и Црквено појање. У местима где немамо свог свештеника, тамо да се не смета нашем учитељству да предаје деци: Веронауку, Црквенославенски језик и Црквено појање, уколико им се то повери од стране ове епархијске власти.
5. Док се епархијска власт не постара за нову генерацију црквених појаца, учитељство и даље да врши појачку дужност, уз хонорар.

Laza Terzin

научна настава на српском језику из ћириличких уџбеника.

6. Деци не сметати – слободно да долазе на света богослужења. На истима – као и досад – да учествују појањем и другим црквеним функцијама. Учитељство да води децу у цркву на света богослужења и тако да води надзор над децом.
7. Наше школе са српским наставним језиком никако да се не спајају са осталим нерпским школама. Само на тај начин се може обезбедити српски наставни језик у српском одељењу подржављених наших школа.
8. Досадашње грунтовно стање нашег школског иметка – и даље – да остане непромењено: т.ј. некретнине и даље да остану својином наших српскоправославних црквених општина.
9. Све досадашње обавезе према нама, као српскоправославној мањини, међународног су карактера.
10. Извршењем свега што државни закони прописују задржава се право ревизије легалним путем, као што је то бивало и до сада.

О свему и свагда су за времена обавештене све наше црквене општине с нарочитим упозорењем, оне саме никоме да се не нуде, јер: ко се сам одрече својих стечених права тај их никада не добија више натраг. Но, нико да се и не одупире нити да смета што државним властима у извршењу законских наређења. Искрну ли, можда, какве сметње и тешкоће око глатког извршења државних законских наређења, све то одмах да се јави епархијској власти ради санирања евентуалних повреда. Нарочито да се пази на то: грунтовно стање да се сређује и извршује тако да се и даље обезбеди досадашње право власништва у корист наших српскоправославних општина. Све учитељске и школске земље и даље да остану: својином наших српских православних црквених општина. Њихов приход да се употреби за хонорирање наших црквених појаца. Ово је зато требало јер је наше учитељство – ех офо – вршило појачке дужности, и то бесплатно. По државним законима учитељство после подржављења школа више не врши појачке дужности бесплатно. Зато је предвиђено да се приход од школских и учитељских земаља има употребити за хонорирање црквених појаца. У конкретним случајевима где се школска настава – било због каквих сметња – прекинула била, одмах је умољено Угарско министарство богочисти и јавне наставе да се школска настава од-

мах даље настави. Ђаци у српском одељењу подржављених школа, као деца српскоправославне вере, и даље су стављена била под бригу и старање епархијског епископа дијецезана, сматрајући децу као најмлађе верне наше Српскоправославне цркве. Због самог назива наших школа, епархијска власт је тражила да буде овакав: „Државна српска народна школа”. А да се не зове: „Јужнословенска”, пошто угарски државни закони не познају такав назив, а још и зато што свака нација има потпуно право на своје име. Зато није право да се наше вишестолетно „српско” име претапа у новосковано име: „Јужни Словени”, и то овде на северу!

Ето, то је, сасвим укратко, историјски ток подржављења наших српскоправославних вероисповедних основних школа, обављеног 1948. године. Скоро кроз 300 година ове школе су нам биле: будни стожери и чврсти бедеми нашег светосавског духа и српске народне свести овде на периферији Српства ових крајева. Као видни резултати ове наше свете мисије јесу непобитна факта да смо још овде, иако ослабљени и јако проређењени, ал још увек свесни и будни. За све ове услуге, за све досадашње толике жртве, за сву нашу свету борбену прошлост овим запаљујемо кандеоце наше топле благодарности. У првом реду овдашњем нашем добром честитом српском народу, који никад није жалио жртве за ове своје скромне просветне жишке. Затим велика захвалност нек је и свима нашим просветним трудбеницима, који су – и у сиротињи! – до краја верно и орно дослужили своје народу у овим нашим светосавским караулама овдашњег малобројног, ал свагда верног и будног Српства. Иако на послетку, али никако не као последњем фактору, високо уздижемо стег топлог признања и самој епархијској управи, која је мудро, вешто и спретно управљала крмом овог нашег верско–просветног бродођа, хрлећи кроз сталне Сциле и Харибде. – Од своје стране, пак, ово су последњи и претужни акорди дугогодишње нам скромне сарадње на просветној њиви овдашњег Српства. Последњи су зато јер се том годином завршила скоро по столетна скромна сарадња моје активне просветне службе. А претужни су зато што је ово „Звоно-оглашење” над свесним и живавим животом овдашњих наших школа. У нашем овдашњем верско-просветном раду сви смо се конзеквентно и упорно држали своје непромењене линије, идући свагда путем Светосавља, као поуздане и чврсте хриди, о чега су се разбијали и најљући таласи сваке туђин-

ИСТОРИЈА ИСТОРИЈА ИСТОРИЈА ИСТОРИЈА ИСТОРИЈА

ске навале на овај најсевернији ластарчић стародревног метохијског народног чокота. Што се наши смерови и замисли нису – до краја – потпуно и остварили, није наша кривица. Ми смо, заиста, свагда били „слаба сламка, међу вихорове“. Да се нисмо тако непоколебиво јогунасто држали, већ давно би нам се затрло име и семе... А овако?! Како-тако још вегети-

рамо; не дамо се и (до бољих дана) хранимо се светлим успоменама из наше (дичне) прошлости. Ове инјекције нам дају подршке да часно истрајемо и даље. Свемогући! Дај, тако и да буде! ...

Света Андреја 15/28. јунија 1957. године.

[Ср. потпис:] **Лаза Терзин**
бивши надзорник српских школа у Мађарској

Статистика

српских православних вероисповедних основних школа у Мађарској са стањем крајем 1947/48. године - подржављених 1. јулија 1948. године

Место	Жупанија	Име учитељске снаге	Својство службе	Школска спрема	Број ђака	Примедба
Бата	Столно-београдска	Видосава Милошева	привремена	Учитељско оспособљење	12	
Батања	Чанадска	Мара Хургој рођ. Голуб	стална	„	100	
Батања	Чанадска	Ђура Пандуровић	„	„		
Деска	Торонталска	Милица Јовичин	„	„	34	
Калаз	Пештанска	Јелена Михајловић	„	„	17	
Липова	Барањска	јереј Лазар Поповић	привремен	учитељски оспособљење и богословија	12	Месни парох је и учитељ
Ловра	Пештанска	Светозар Ћосић	„	4 разреда средње школе	39	
Мађарчанад	Чанадска	јереј Вељко Гедош	„	богословија	12	„
Медина	Толнанска	Миленко Милошевић	„	учитељско оспособљење	8	
Мохач	Барањска	јереј Радован Степанов	„	богословија	5	„
Нови Сентиван	Торонталска	јереј Михајло Крунић	„	„	7	„
Помаз	Пештанска	Петар Белош	сталан	учитељско оспособљење	19	
Сантово	Бачка	Олга Медвецки	привремена	„	28	
Света Андреја	Пештанска	Димитрије Крунић	сталан	„	15	
Сириг	Торонталска	јереј Живан Николаш	привремен	богословија	4	
Чип	Пештанска	Меланија Митковић	стална	учитељско оспособљење	21	„
				Свега	333	

Не раде ове школе:

Баја,
Батосек,
Борјад,
Бреме,
Будим,
Велики Будмир,
Вемен, Вилањ,
Долња (!) Нана,
10. Дунасечуј,
Илочац,
Ланчуг,
Литоба,

Мађарбоја,
15. Мајш,
Пешта,
Поча,
Салка,
Сегедин,
20. Српски Гарчин,
Српски Титош,
Чобанац,
Шарок,
Шиклуш,
25. Шумберак.

Учитељске плате

Из локалних извора – месечно	842	форинте; годишње:	10.104	фор.	Још стан и огрев.
Државна припомоћ – месечно	4.362,75	форинте; годишње:	52.353	фор.	
Свега – месечно	5.204,75	форинте; годишње:	62.457	фор.	
Просечно годишње потрошено – на 1 учитељску снагу:			3.903,56	фор.	
Просечно годишње потрошено – на 1 ђака:			186,56	фор.	

Школе по жупанијама:

	Раде	Не раде	Свега
Барања	2	17	19
Толнанска	5	3	8
Толнанска	1	3	4
Торонталска	3	-	3
Чанадска	2	-	2
Бачка	1	1	2
Столнобеоградска (!)	1	-	1
Чонградска	-	1	1
Свега	15	25	40

Учитељске снаге

	м[ушке]	ж[енске]	свега
Оспоспбљени и стални	3	4	7
Оспоспбљени и привремени	1	2	3
Свештеници и привремени	5	-	5
Неоспособљени	1	-	1
Свега	10	6	16
Не раде школе			25
Укупно			41

Број ђака

	м[ушких]	ж[енских]	свега
I разред	27	26	53
II разред	28	34	62
III разред	32	42	74
IV разред	24	18	42
V разред	14	14	28
VI разред	16	14	30
VII разред	20	12	32
VIII разред	7	5	12
Свега	168	165	333

Распоред школа по броју ђака

Батања	100
Ловра	39
Деска	34
Сантово	28
Чип	21
Помаз	19
Калаз	17
Света Андреја	15
Бата	12
Липова	12
Мађарчанад	12
Медина	8
Нови Сентиван	7
Мохач	5
Сириг	4
Свега	333

* Оригинално рукописа Лазара Терзина, „Фрагменти из историје српских школа у Мађарској”, чува се у Војвођанском музеју, Историјски одсек, инвентарски број 2592/63.560. У нашем издању оригинални правопис је донекле осавремењен.

Аутор текста Лазар Терзин (1880–1965) био је учитељ и многогодишњи школски надзорник српских православних вероисповедних школа у Будимској епархији. Писао је радове из области историје, етнографије, школства и музике, у којима је сачувано много чињеница од заборава. Био је врстан педагог, предан диригент више хорова и појац са дивним тенором, савршен познавалац карловачког појања. У актуелном тексту из 1957. године читамо његово вредно сведочење о околностима у којима је 1948. године извршена национализација („подржављење”) српских православних („српскоправославних”) вероисповедних основних школа у Будимској епархији. У првом делу текста говори се о томе шта је епархијска управа, у чијем саставу, као школски надзорник, био је и аутор, предузимала поводом национализације, а у другој половини инспирисаним текстом указано је на значај вероисповедног школства и у вези с тим на последице његовог укидања. У вредном „Додатку” писац наводи прецизну и детаљну – можемо рећи опроштајну – статистику српских верских основних школа у Мађарској крајем 1947/1948. школске године, то јест у време њихове национализације.

Припремио Димитрије Е. Стефановић

Напомене издавача:

- скраћенице разрешене
- напомене приређивача у угластим заградама
- правопис осавремењен
- језик нетакнут

